

אייר התשע"ז

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

שני עבדים עבריים

לפרשות בהר-בחוקותי (על פי שיעור של הרב אלחנן סמט)

7. ויקרא כ"ה, לט ושם מז: (ל"ט) וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך... (מ"ז) וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך...
 8. הרמב"ם הלכות עבדים (פרק א הלכה א): עבד עברי האמור בתורה - זה ישראלי שמכרו אותו בית דין על כורחו, או המוכר עצמו לרצונו. כיצד? גנב ואין לו לשלם את הקרן - בית דין מוכרין אותו, כמו שאמרנו בהלכות גנבה (פ"ג הלכות יא-יז). ואין לך איש בישראל שמוכרין אותו בית דין אלא הגנב בלבד. ועל זה שמכרוהו בית דין הוא אומר (שמות כ"א ב) "כי תקנה עבד עברי", ועליו הוא אומר במשנה תורה" (דברים ט"ו יב) "כי ימכר לך אחיך העברי". מוכר עצמו כיצד? זה ישראלי שהעני ביותר, נתנה לו תורה רשות למכור את עצמו, שנאמר (ויקרא כ"ה לט) "וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך". ואינו רשאי למכור את עצמו ולהצניע את דמיו או לקנות בהן סחורה או כלים או ליתנם לבעל חוב, אלא אם כן צריך לאכלם בלבד. ואין אדם רשאי למכור את עצמו עד [אלא אם כן] שלא יישאר לו כלום, ואפילו כסות לא תישאר לו, ואחר כך ימכור את עצמו.
 9. מכילתא דר' ישמעאל בראש פרשת משפטים: כי תקנה עבד עברי - בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר... או אינו מדבר אלא במוכר עצמו? כשהוא אומר 'וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך' - הרי מוכר עצמו אמור, הא מה תלמוד לומר 'כי תקנה עבד עברי' - בנמכר בבית דין על גנבתו הכתוב מדבר.
 10. תנא קמא בברייתא במסכת קידושין יד ע"א: תניא: (א) המוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש. (ב) המוכר עצמו אינו נרצע, מכרוהו בית דין נרצע (ג) מוכר עצמו אין מעניקים לו, מכרוהו בית דין מעניקים לו.

1. שמות כ"א ב-ו:

ב פי תקנה עבד עברי, שש שנים יעבד; ובשבעת-- יצא לחפשי, חנם. ג. אם בגפו יבא, בגפו יצא; אם בעל אשה הוא, ויצאה אשתו עמו. ד. אם אדניו יתן-לו אשה, וילדה-לו בנים או בנות - האשה וילדיה, תהיה לאדניה, והוא, יצא בגפו. ה. ואם-אמר יאמר, העבד, אהבתי את-אדני, את-אשתי ואת-בני; לא יצא, חפשי. ו. והגישו אדניו, אל-האלקים, והגישו אל-הדלת, או אל-המזוזה; ורצע אדניו את-אזנו במרצע, ועבדו לעלם.
2. ויקרא כ"ה לט-מג:

לט וכי-ימוך אחיך עמך ונמכר-לך לא-תעבד בו עבדת עבד. מ. כשכיר כתושב יהיה עמך עד-שנת היבל יעבד עמך. מא. ויצא מעמך הוא ובניו עמו ושב אל-משפחתו ואל-אחזת אבתיו ישוב. מב. פי-עבדי הם אשר-הוצאתי אתם מארץ מצרים לא ימכרו ממכרת עבד. מג. לא-תרהו בו בפרך ויראת מאלקיך.
3. מצוות הענקה כמקבילה למצוות הלוואה:

מצוות הענקה	מצוות הלוואה
(י"ח) לא יקשה בעינד בשלחך אתו חפשי מעמד	(י) ...ולא ירע לבבך בתתך לו
...וברכך ה' א-להיך בכל אשר תעשה.	כי בגלל הדבר הזה יברכך א-להיך בכל מעשך.

4. ויקרא כ"ה מב: "כי עבדי הם אשר הוצאתי אתם מארץ מצרים"
5. ויקרא כ"ה נה: "כי לי בני ישראל עבדים, עבדי הם, אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים".
6. שמות כ"א, לז - כ"ב, ב: כי יגנב איש שור או שה וטבחו או מכרו חמשה בקר ישלם תחת השור וארבע צאן תחת השה ... שלם ישלם, אם אין לו ונמכר בגנבתו.

לעבוד בו בפרך... שנאמר 'לא תרדה בו בפרך...' (ז) כל עבד עברי אסור לישראל שקנהו להעבדו בדברים בזים שהם מיוחדים לעשיית העבדים... שנאמר 'לא תעבד בו עבודת עבד'. אינו נוהג בו אלא כשכיר, שנאמר 'כשכיר כתושב יהיה עמך'.

18. הרמב"ם בסוף הלכה ז:

במה דברים אמורים [- שאסור להעבדו בדברים בזיים] - בעבד עברי, מפני שנפשו שפלה במכירה. אבל ישראל שלא נמכר, מותר להשתמש בו כעבד, שהרי אינו עושה מלאכה זו אלא ברצונו ומדעת עצמו.

19. חמשת הדינים שבהם שונה העבד שמכרוהו בית דין מזה המוכר עצמו לרצונו:

מכרוהו בית דין	מוכר עצמו
אינו נמכר אלא לשש	נמכר לשש ויתר על שש
נרצע	אינו נרצע
מעניקים לו	אין מעניקים לו
רבו מוסר לו שפחה כנענית	אין רבו מוסר לו שפחה כנענית
אינו נמכר אלא לישראל	נמכר לגוי

(ד) המוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית, מכרוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה כנענית.

11. הרמב"ם הלכות עבדים (פרק ג הלכה יב):

מה בין מוכר עצמו למכרוהו בית דין? מוכר עצמו אינו נרצע, ומכרוהו בית דין נרצע; מוכר עצמו אסור בשפחה כנענית, ומכרוהו בית דין רבו מוסר לו שפחה כנענית; מוכר עצמו נמכר לגוי, ומכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לישראל, שנאמר (דברים ט"ו יב) "וכי ימכר לך אחיך" - אין בית דין מוכרין אותו אלא לך; מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש, מכרוהו בית דין אינו נמכר אלא לשש; מוכר עצמו אין מעניקין לו, מכרוהו בית דין מעניקין לו....

12. המשך הברייתא בקידושין יד ע"א:

רבי אלעזר אומר: זה וזה אינו נמכר אלא לשש; זה וזה נרצע; וזה וזה מעניקים לו; וזה וזה רבו מוסר לו שפחה כנענית.

13. דברים ט"ו יח:

לא יקשה בעינך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים ויקרא כ"ה ל"ט-מ, נ', נ"ג):

כשכיר כתושב יהיה עמך, עד שנת היבל יעבד עמך.

ופעמיים במוכר עצמו לגר תושב או לעקר משפחת גר:

והיה כסף ממכרו במספר שנים, כימי שכיר יהיה עמו.

כשכיר שנה בשנה יהיה עמו.

15. ויקרא כ"ה מה-מו:

"והיו לכם לאחזה, והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת אחזה, לעלם בהם תעבדו"

16. המיעוטים שמייחס אביי לתנא קמא:

(א) מאי טעמא דתנא קמא דאמר 'מוכר עצמו נמכר לשש ויתר על שש'? מיעט רחמנא גבי מכרוהו בית דין (דברים ט"ו, יב) 'ועבדך שש שנים' - זה [- שקנית אותו מבית הדין יעבוד אותך] ולא מוכר עצמו.

(ב) מאי טעמא דתנא קמא דאמר 'מוכר עצמו אינו נרצע'? מדמיעט רחמנא גבי מכרוהו בית דין (שמות כ"א, ו) 'ורצע אדניו את אזנו במרצע' - אזנו שלו ולא אזנו של מוכר עצמו.

(ג) מאי טעמא דתנא קמא דאמר 'מוכר עצמו אין מעניקין לו'? מיעט רחמנא גבי מכרוהו בית דין (דברים ט"ו, יד) 'הענק תעניק לו - לו, ולא למוכר עצמו.

(ד) מאי טעמא דתנא קמא דאמר 'מוכר עצמו אין רבו מוסר לו שפחה כנענית'? מיעט רחמנא גבי מכרוהו בית דין (שמות כ"א, ד) 'אם אדוניו יתן לו אשה' - לו ולא למוכר עצמו.

17. הרמב"ם בפרק א מהלכות עבדים הלכות ה-ו-ז:

(ה) אחד המוכר את עצמו או שמכרוהו בית דין אינו נמכר בפרהסיא... שנאמר: 'לא ימכרו ממכרת עבד', אינו נמכר אלא בצנעה ודרך כבוד. (ו) כל עבד עברי אסור